

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНГАН ҲОЛДА СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАР ФОШ ЭТИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Д.О.Файзуллаев

Н.О. Маримбоев

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20674431>

Ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятларни аниқлаш, фош этиш ва тергов қилиш муаммоларининг долзарблиги, йилдан йилга ушбу жиноятларнинг сони ортиб бораётгани, билан боғлиқ.

Аннотация

Интернет тармоғидан фойдаланишда фойдаланувчиларни анонимлаштириш технологияларининг кенг тарқалиши кўрсатиб ўтилган жиноятлар сонининг кўпайишига хизмат қилмоқда. Ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятларга қарши курашиш бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятининг самарадорлиги пул маблағлари ҳаракати ва амалга оширилган транзакциялар тўғрисида ўз вақтида тўлиқ ва ишончли маълумот олишда дастлабки тергов ва суриштирув органларининг банк ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигига тўғридан тўғри боғлиқ. Бундан ташқари, интернет технологияларидан фойдаланган ҳолда ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни содир этган шахс тўғрисидаги маълумотларни яширишнинг дастурий-техник воситаларидан фойдаланишнинг кенг имкониятлари, уларнинг ҳамма учун очиқлиги ва фойдаланиш қулайлиги улардан фойдаланишни чеклаш масаласининг долзарблигини белгилайди.

Молиявий хизматлар кўрсатиш жараёнида шаклланадиган ахборот тўпламидан оқилона фойдаланиш асосида жиноятларни тергов қилиш органлари, суриштирув органлари ва молия-кредит ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлиги мазмунига янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш, шунингдек, қонун ҳужжатларига Интернет тармоғидан фойдаланувчилар фаолиятининг шаффофлиги ва очиқлигини таъминлаш бўйича қўшимча талабларни киритишнинг мақсадга мувофиқлигини инобатга олиш лозим.

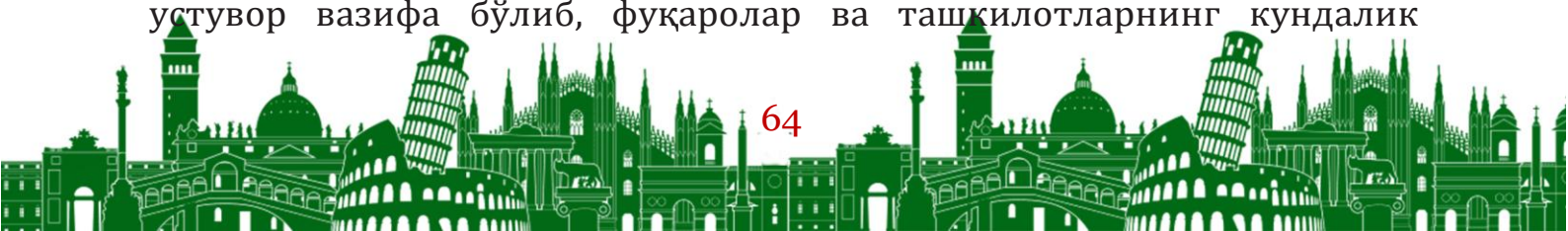
Ўзбекистон Республикасида рўйхатга олинган жиноятларнинг умумий сони ортиши билан бирга, бир неча йил давомида ахборот-телекоммуникация технологияларидан, хусусан, банк ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятлар

сонининг ўсиши кузатилмоқда. Ушбу жиноятларга қарши курашиш бўйича норматив-ҳуқуқий қонунчиликнинг ривожланишига қарамай, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ушбу йўналишдаги фаолияти самарадорлигини ошириш зарурлигича қолмоқда. Шу билан бирга, банк хизматларини масофадан кўрсатиш технологиялари, иккинчи томондан, интернетдан фойдаланишда фойдаланувчиларни анонимлаштириш технологияларининг кенг қўлланилиши ушбу жиноятларнинг кўпайишига сабаб бўлмоқда.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятларга қарши курашиш самарадорлиги дастлабки тергов ва суриштирув органларининг банк ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлигининг пул маблағлари оқими ва амалга оширилган операциялар тўғрисидаги тўлиқ ва ишончли маълумотларни ўз вақтида олиш самарадорлигига бевосита боғлиқдир. Бундан ташқари, Интернет технологияларидан фойдаланган ҳолда ноқонуний хатти-ҳаракатлар содир этган шахс ҳақидаги маълумотларни яшириш учун дастурий ва техник воситалардан фойдаланишнинг кенг имкониятлари, уларнинг қулайлиги ва фойдаланиш қулайлиги Ўзбекистон Республикаси ҳудудида улардан фойдаланишни чеклаш масаласининг долзарблигини белгилайди.

Молиявий хизматлар кўрсатиш жараёнида шаклланадиган ахборот массивидан оқилона фойдаланиш асосида тергов органлари ва молия-кредит ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлиги мазмунига янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш, шунингдек, Интернет фойдаланувчилари фаолиятининг шаффофлиги ва очиқлигини таъминлаш бўйича қўшимча талабларни жорий этиш мақсадга мувофиқ бўлади

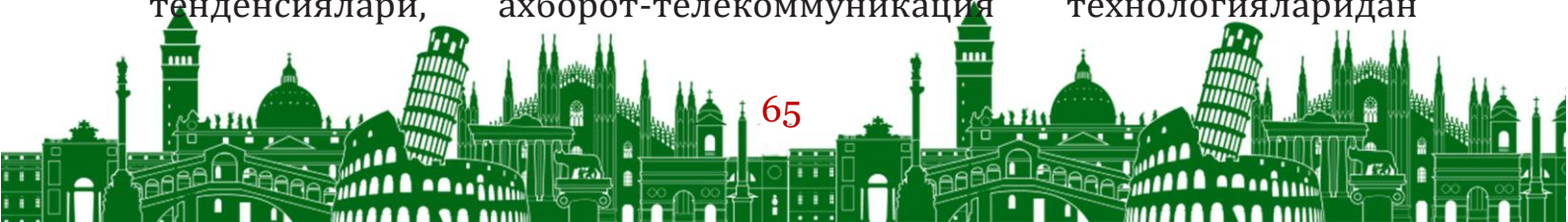
Ўзбекистон Республикасида йиллар давомида рўйхатга олинган жиноятларнинг умумий сони камайган бўлса-да, ахборот-телекоммуникация технологиялари, хусусан, ахборот-банк хизматларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятлар сони сезиларли даражада ошган. Ушбу ҳодисага қарши курашиш бўйича қонунчилик базаси фаол ишлаб чиқиляётганига қарамай, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг бу борадаги фаолияти самарадорлигини ошириш талаб этилади. Мақолада Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш миллий устувор вазифа бўлиб, фуқаролар ва ташкилотларнинг кундалик

фаолиятига инновацион молиявий технологияларни кенг жорий этишга олиб келади. Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг фаол кўмагида улар иқтисодиётнинг банк секторида, жумладан, тўловлар ва пул ўтказмалари, истеъмол кредитлари, капитални бошқариш каби соҳаларда кенг қўлланилмоқда. Юқорида санаб ўтилган технологияларни иқтисодиётнинг молия секторига жорий этишнинг бир қатор аниқ афзалликларига қарамай, улардан ноқонуний фойдаланишнинг жиддий хавф-хатарларини ҳам таъкидламаслик мумкин эмас. Ҳозирги вақтда банк карталари, Интернет тармоғи, мобил алоқа воситалари ва компьютер техникасидан фойдаланган ҳолда содир этиладиган жинойий қилмишлар энг кенг тарқалган жинойятлар сирасига кирди.

Таъкидлаш жоизки, сўнгги пайтларда ички ишлар органларининг юқори технологияли жинойтчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолияти самарадорлигини оширишда ижобий тенденция кузатилмоқда, бу эса ушбу йўналишдаги тизимли ва изчил ишларнинг натижасидир. Бу, албатта, ҳали катта ютуқ эмас, лекин сезиларли ўсишдир. Ўзбекистон Республикаси ИИВ статистикасини ҳисобга олган ҳолда, ҳисоб-китоб (пластик) карталари ва сохта электрон тўловлардан фойдаланган ҳолда содир этилган жинойятлар энг муваффақиятли тарзда фош этилмоқда, уларнинг фош этилиши икки баравардан кўпроққа ошди. Бундай шароитда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги таълим ташкилотларининг роли айниқса ортиб бормоқда, улар бундай ҳолатларга қарши курашишнинг самарали тизимини яратишга қаратилган бўлиб, бунда уларни содир этишнинг янги усуллари ҳисобга олиш лозим. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ушбу ҳолатга эътибор қаратилган ҳолда жинойтчиликка қарши курашнинг долзарб масалалари бўйича онлайн-семинарларини ўтказиш доирасида тезкор-хизмат фаолиятининг ижобий тажрибасини тарқатиш технологияси амалга оширилганлиги эътиборга лойиқдир.

Ахборот-телекоммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жинойятларни аниқлаш, очиш ва тергов қилишга ихтисослашган ички ишлар органлари раҳбарлари ва амалий ходимлари учун очик ўқув машғулотларини ўтказишнинг бундай шакли синовдан ўтказилди. Кибержинойтчиликнинг замонавий тенденциялари, ахборот-телекоммуникация технологияларидан

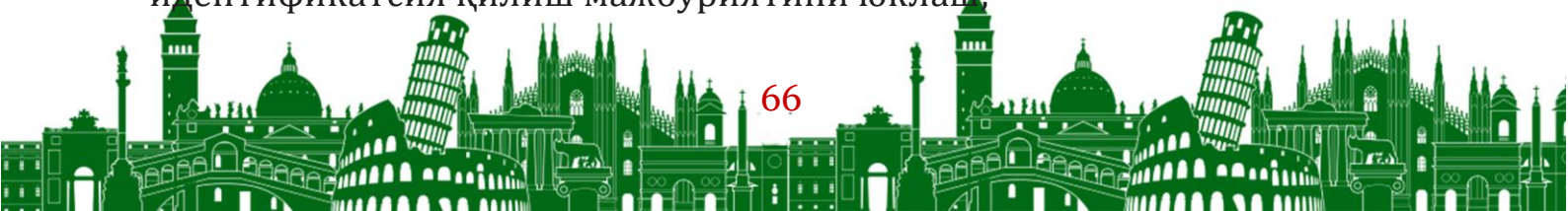

фойдаланган ҳолда содир этиладиган жиноятлар усулларининг ўзига хос хусусиятлари; рақамли маконда жиноят содир этган воқеа, ҳолат ва шахсларни аниқлаш технологиялари, мобил алоқа қурилмаларини криминалистик тадқиқ этишнинг ўзига хос хусусиятлари ва бошқалар кўриб чиқилди.

Замонавий кибержиноятчиликнинг турли жиҳатларини батафсил кўриб чиқиш мақсадида ташкилотчилар томонидан ахборот-банк технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган ўғирликларни аниқлаш, очиш ва тергов қилиш масалаларига қаратилган торроқ мавзу танланди. Бундай танлов тасодифан амалга оширилмаган. Қайд этилган масалалар бир неча йиллардан буён Ички ишлар вазирлиги фаолиятининг устувор йўналишлари қаторига киради. Ушбу мавзунинг долзарблиги ҳозирги шароитда ҳамон ниҳоятда юқори эканлиги шубҳасиздир. Юқорида қайд этилган жиноятларга қарши самарали курашиш ҳуқуқ-тартибот органлари, банклар, тўлов тизимлари, алоқа операторлари, интернет-провайдерлар ва бошқа ташкилотлар ўртасида аниқ йўлга қўйилган ўзаро ҳамкорликсиз имконсиз бўлганлиги сабабли, бунга илгари адабиётларда эътибор қаратилган эди. Ахборот-банк технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган талон-торож қилиш усулларини такомиллаштириш, Интернет тармоғидан фойдаланувчиларни анонимлаштириш, молиявий транзакцияларнинг рақамли излари бўйича шахсни аниқлаш технологиялари ва бошқалар масалаларини амалга жорий қилиш, молиявий ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорлигининг минтақавий тажрибасини тақдим этиш, уни ташкил этишнинг энг самарали амалиётларини аниқлашга алоҳида эътибор қаратилиши лозим. Ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган ўғирликларга қарши янада самарали курашиш имконини берувчи қуйидаги муҳим ўзгаришлани амалга ошириш лозим :

онлайн ўтказиладиган тўловлар устидан назоратни кучайтириш, аноним тўловлар учун чекловлар жорий этиш, шунингдек, мижозлар - жисмоний шахсларни соддалаштирилган идентификация қилиш тартибини жорий этиш;

– алоқа операторига маълумотларни узатиш ва Интернет тармоғига кириш имкониятини бериш хизматлари фойдаланувчилари ҳамда улар фойдаланадиган охириги ускуналарни идентификация қилиш мажбуриятини юклаш;

– Ўзбекистон Республикаси ҳудудида кириш чекланган блокланган сайтларга киришни таъминлайдиган ахборот ресурсларидан (сайтлардан, дастурлардан) фойдаланишга чекловлар ўрнатиш;

– алоқа операторларига Ўзбекистон Республикаси ҳудудида сақлаш мажбуриятини юклаш ва бошқа бир қатор ўзгаришларамалга жорий этиш.

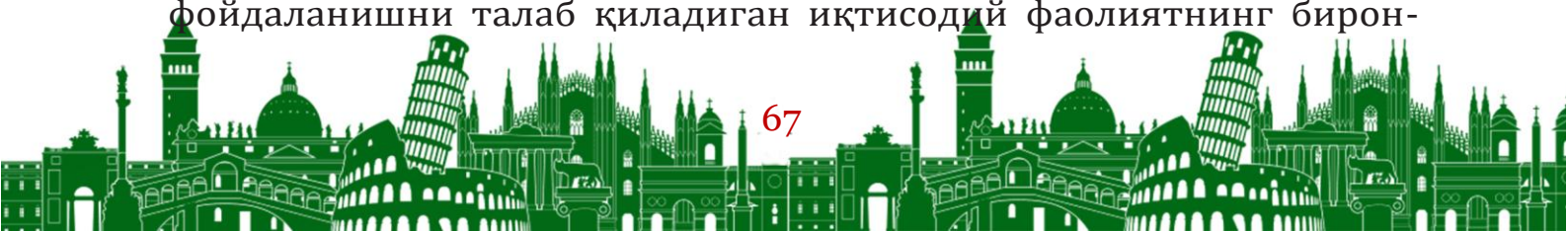
-молиявий ташкилотларга мижознинг розилигисиз пул ўтказмаларини амалга оширишга йўл қўймаслик мажбуриятини юклаш.

– Интернет тармоғида хабарлар алмашинувини таъминловчи ташкилотларга ўз абонентларини идентификация қилиш мажбуриятини юклаш.

Шунингдек, Интернет тармоғига кириш хизматларини кўрсатувчи интернет-провайдердан, шу жумладан низоли транзакция амалга оширилган ИП-манзилдан, алоқа операторларидан, жумладан абонентнинг уланишлари, ИМЕИ - абонент қурилмаси рақами, шахсий ҳисоб рақамини тўлдириш усуллари, геолокатсия маълумотлари ҳамда бошқа маълумотлар криминалистик аҳамиятга эга.

Таъкидлаш жоизки, ҳозирги вақтда бундай механизм ахборот-телекоммуникация тармоқлари ва ахборот ресурсларидан фойдаланишни блокировка қилишга нисбатан қонунчилик даражасида амалга оширилган бўлиб, улар орқали Россия Федератсиясида тарқатилиши тақиқланган маълумотларни ўз ичига олган илгари блокировка қилинган ресурслардан фойдаланиш таъминланади (вояга етмаганларнинг порнографик тасвирлари, гиёҳвандлик воситаларини тайёрлаш усуллари, шунингдек, ўз жонига қасд қилиш усуллари ва бошқалар).

Бу Интернет тармоғидан фойдаланувчиларнинг ўзи ҳақидаги маълумотларни яшириши ва кўрсатилган мақсадларда дастурий-техник воситалардан фойдаланиши қонунийлиги тўғрисидаги умумий масаланинг хусусий ҳолати деб ҳисоблаймиз. Бундан ташқари, таклиф этилаётган тузатишлар билан фуқароларнинг ахборотни эркин олиш ва тарқатишга бўлган конституциявий ҳуқуқлари бузилмайди, қолаверса, унинг ишончлилиги қўшимча равишда таъминланади. Анонимлаштириш технологияларидан фойдаланишни талаб қиладиган иқтисодий фаолиятнинг бирон-

бир ижтимоий-фойдали соҳасини айтиш қийин. Юқоридагилардан келиб чиқиб, интернет-провайдерлар томонидан анонимлаштириш дастурий воситаларидан фойдаланишни чеклаш тўғрисидаги таклиф уларнинг ҳуқуқ-тартиботга таҳдид солиши сабабли зарур, ўз вақтида ва мутаносиб ҳисобланади

Хулоса қилиб айтганда, жиноятларни аниқлаш, очиш ва тергов қилиш жараёнида юзага келадиган муаммоларни ҳал қилишнинг ижобий тажрибасини аниқлаш ва тарқатишнинг юқори самарали воситаси сифатида ҳам ички ишлар, ҳам бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг манфаатдор мутахассисларини кенг жалб қилган ҳолда ушбў жиноятчиликка қарши курашиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, 22.09.1994 <https://lex.uz/docs/-111453>;
2. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 22.09.1994 <https://lex.uz/docs/-97664>;
- 3.Sheribbayevich, Y. X. (2025). AQIDAPARASTLIK, DINIY EKSTREMIZM VA TAQIQLANGAN DINIY MATERIALLARNING IJTIMOIIY BARQARORLIKKA TAHDIDI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 60(1), 262-266.
- 4.Файзуллаев, Д. О. (2024). Ёшлар орасида жиноятчиликка қарши курашиш давлатимизнинг долзарб вазифасидир!. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1(1), 117-123.
- 3.Sheribbayevich, Y. X. (2025). GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHISHNING ANAMIYATI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 60(1), 242-249.
5. Файзуллаев, Д. О. (2024). ЁШЛАР ОРАСИДА ЭКСТРЕМИЗМ ВА РАДИКАЛИЗМНИ ТАРҚАЛИШИНING ОЛДИНИ ОЛИШГА ҚАРАТИЛГАН ЧОРА-ТАДБИРЛАРНИ КУЧАЙТИРИШNING ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ!. Eurasian Journal of Academic Research, 4(1-2), 97-103.
6. Sheribbayevich, Y. X. (2025). TEZKOR-QIDIRUV TADBIRLARINI O'TKAZISH ASOSLARI VA SHARTLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 60(1), 250-256.
- 6.Файзуллаев, Д. О. (2025). ЯНГИ ТУРДАГИ ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИNING ТУЗИЛИШИ, ТУРЛАРИ ВА КРИМИНОЛОГИК ТАҲЛИЛИ. Central Asian Journal of Education and Innovation, 4(5), 103-105.
- 7.SHERIBBOEVICH, Y. (2024). BASICS OF A QUICK EXPERIMENT CONDUCTING OPERATIONAL SEARCH EVENTS. INTERNATIONAL JOURNAL, 4(7), 30-37.

